

Vil de velge bort familien? En studie av unge nordmenns fruktbarhets- og ekteskapsintensjoner

Torkild Hovde Lyngstad og Turid Noack

Will they forgo the family? An analysis of young Norwegians' marriage and fertility intentions

Although many of the family's traditional functions have been taken over by the State, family patterns are still an important basis for formulating welfare policy. In recent years, singledom and friendships have been the focus of a great deal of attention. In this study we examine how today's young Norwegians see their future lives in terms of family and child-bearing. Will a growing proportion of these generations prefer to live their lives without a partner or children of their own? Despite the fact that many of them have experienced parental divorce, most of them do intend to have a family in the future. These intentions are slightly more pronounced for women than for men. Not everyone in these cohorts will realize such plans, but major shifts in family patterns are not likely in the next few years.

Torkild Hovde Lyngstad
Stipendiat
Statistisk sentralbyrå
e-post: thl@ssb.no

Turid Noack
Forsker
Statistisk sentralbyrå
e-post: tno@ssb.no

Familiemønstre er et viktig premiss for samfunnets velferdspolitikk. Selv om mange av familiens omsorgsoppgaver for barn og eldre er overtatt av det offentlige, har familien langt fra utspilt sin rolle. I de senere år har vennskaps- og singelkulturer på bekostning av egne familier fått mye oppmerksomhet. I denne artikkelen ser vi på hva dagens unge tenker om fremtidig familiedanning, og reiser spørsmål om stadig flere vil foretrekke et liv uten ektefelle og barn? Selv om mange i disse kohortene har opplevd at foreldrene gikk fra hverandre, er ønsket om å stifte familie fortsatt sterkt, og noe sterkere blant unge kvinner enn blant unge menn. Erfaring tilsier at det vil bli færre giftermål og flere barnløse enn det respondentene selv regner med, men fortsatt må ekteskap og ikke minst barn sies å stå høyt i kurs hos unge nordmenn. Større mangfold med blant annet mindre stabile ekteskap og større andeler aleneforeldre er velkjente trekk ved de senere tiårs familiemønstre. Stabile preferanser om ekteskap og barn, enten de går i oppfyllelse eller ikke, er i seg selv ikke til hindre for et fortsatt økende mangfold.

I de senere år har vennskaps- og singelkulturer fått mye oppmerksomhet. Romanfiguren Bridget Jones har gitt kjøtt og blod til den enslige kvinnen i 30-årene på desperat jakt etter en partner (Fielding 1996). Andre skriver om enslige som ikke har noe akutt behov for å finne lykken i et parforhold, slik kommentatoren Jay Rayner (2000) skildrer «the New Singletons» i en artikkel i *The Observer*.

Enslige og nye vennskapsformer er også temaer som har opptatt flere samfunnsforskere.

Pahl (2000) fremhever at vennskap kan komme til erstatning for, eller supplere den rollen familien tradisjonelt har hatt. Han bruker den velkjente tv-serien «Friends» som eksempel, og hevder at den både gjenspeiler og tjener som modell for nye former for vennskap. Frønes og Brusdal (2000) skildrer det de kaller «ung/voksen-perioden», fra tenårene til rundt 30-års alder. De understreker at dette må betraktes som en ny periode i livsløpet, innført av generasjonene født på 1970-tallet.¹ I et samfunn der det legges stadig større vekt på kunnskap og utdanning, blir familiestarten forskjøvet til fordel for utdanning og etablering i arbeidslivet.

Mens familieløpet tidligere hadde avtegnert seg nokså klart allerede ved 30-års alder, må vi i dag vente til minst 40-års alder før barnetallet er noenlunde fastlagt. Noe større usikkerhet gjelder for menn, siden de ikke er underlagt de samme biologiske begrensningene som kvinner og teoretisk sett kan bli fedre sent i livsløpet.

Så langt har utsettelsen av familiestarten ikke gitt så stor økning i andelen barnløse kvinner som mange synes å tro. Omlag 13 prosent er i dag barnløse ved 40-års alder (Statistisk sentralbyrå 2005a). Disse kvinnene vil vanskelig komme under 10 prosent slik årskullene født på 1940-tallet gjorde, men kanskje ned mot 12 prosent.

Barnløsheten har økt atskillig mer for menn, fra 15 til 22 prosent ved 40-års alder (Statistisk sentralbyrå 2005a). Skrede (2004) finner at det særlig er menn med dårlige ressurser som i økende grad forblir barnløse. Hyppigere samlivsbrudd har gitt flere potensielle partnere å velge mellom, og i denne konkurransen ser det ut til at ressursvake menn som ikke tidligere har etablert familie, har lett for å komme til kort overfor mer ressurssterke som allerede har en familieetablering bak seg. I tråd med dette finner Skrede (2004) at så vel andelen menn med mer enn ett barnekull som andelen barnløse menn, har steget.

Andelen som ikke har vært gift ved 40-års alder, har økt sterkt både for kvinner og menn. Her spiller veksten i samboerskap en stor rolle. Av dagens 40-åring er 26 prosent av kvinnene og 35 prosent av mennene gift, det vil si at de verken er eller har

vært gift (Statistisk sentralbyrå 2005b). Det er langt høyere enn for foregående kull ved tilsvarende alder, men mange kan fortsatt tenkes å gifte seg senere.

Hva så med kohortene født fra slutten av 1970-tallet og fremover? Forskyver de familiestarten så mye at de frivillig eller ufrivillig kan komme til å leve opp til forestillingene om vennefamilier fremfor egne familier? Eller vil også de etter hvert skaffe seg både barn og ektefelle?

For å få et bedre grep om hva som kan være i vente, skal vi i denne artikkelen undersøke hva dagens yngre voksne svarer når de blir spurt om de regner med å få barn og om de tror de kommer til å gifte seg. Tilsier forventningene de har, at langt de fleste før eller senere vil stifte familie på tradisjonelt vis, eller ligger det an til at flere vil gå gjennom livet uten barn og uten å gifte seg?

Vi vil også vurdere hvor godt familiepreferansene til unge kvinner og menn samsvarer. Er de noenlunde samstemte, eller er dagens unge kvinner mer innstilt på giftermål og barn enn det de potensielle ektemennene og barnefedrene er?

Et tredje spørsmål er hvordan fremtidige familieintensjoner varierer med egne familieerfaringer. Dagens unge voksne er de første årskullene der en betydelig andel har opplevd at foreldrene gikk fra hverandre. Men vil de som opplevde samlivsbrudd i oppvekstfamilien, være mer avventende til å stifte egen familie enn dem som vokste opp i mer stabile familier?

Til sist reiser vi spørsmål om intensjoner om henholdsvis barn og giftermål påvirkes av de samme faktorene. Eller kan det tenkes at de som har opplevd at foreldrene flyttet fra hverandre, er mindre innstilt på å gifte seg, men like innstilt på å få egne barn som alle andre?

Våre spørsmål besvares ved hjelp av intervju-data innhentet i 2003 fra et landsrepresentativt utvalg av kvinner og menn i alderen 20–28 år. Spådomskraften i intensjoner om fremtidig atferd slik det er målt her, har sine klare begrensninger. Mange synspunkter vil kunne endres etter hvert som årene går, og alle vil heller ikke kunne etablere seg på den måten de aller helst ville. Det er en solid tradisjon for bruk av forventningsmål i familie- og fruktbar-

hetsundersøkelser, men det samme kan sies om kritikken av denne type mål. Selv om mange studier viser at slike mål kan gi bedre holdepunkter for fremtidig atferd enn mange demografiske og sosiale indikatorer, vil de vanskelig kunne bli noe mer enn indikasjoner på hvordan utviklingen kan tenkes å bli. Svarene gis ut fra dagens situasjon, og utsagnskraften vil rimeligvis reduseres kraftig dersom det skulle skje store endringer i betingelsene for å gifte seg og for å få barn.

Bakgrunn og teoretisk tilnærming

«Utsettelse» er et fellestrekk for mange av familieendringene som har skjedd i de senere årene. Både første fødsel og første ekteskap skjer senere i livsløpet enn for noen tiår siden. Overgangen fra livslange til mer kortvarige samliv er et annet typisk trekk. Det skyldes både økende skilsmissehyppighet og at samboerskap med enda høyere bruddrisiko enn ekteskap, delvis har erstattet ekteskapene.

Disse endringene kombinert med et markert fruktbarhetsfall fra slutten av 1960-tallet finner vi i større eller mindre grad igjen i de fleste industrialiserte land. Det er dette som gjerne omtales som den andre demografiske overgang, se blant annet van de Kaa (1987) og Lesthaeghe (1995). Drivkreftene bak denne utviklingen er mange. Innføringen av moderne prevensjonsmidler (som p-piller) er åpenbart en viktig faktor. Men det finnes også en rekke andre kulturelle og økonomiske faktorer som er av betydning.

Omfattende verdiendringer er en forklaringsfaktor som ofte kobles til de endrede familiemønstrene. Spesielt velkjent er arbeidene til Ingelhart (1990) om økende sekularisering og styrking av såkalte postmaterialistiske verdier, nærmere bestemt verdier som vektlegger selvrealisering og jeg-orientering. I følge Ingelhart er dette en karakteristisk utvikling i en rekke vestlige land etter 1970. Ingelhart har blant annet blitt kritisert for å bruke en relativt enkel indeks i sine verdimålinger, men mer omfattende studier bekrefter at det har skjedd et verdiskifte, se for eksempel Lesthaeghe og Moors (1994) og Surkyn og Lesthaeghe (2004). I likhet med Ingelhart forutsetter disse studiene at verdiend-

ringer har en selvstendig forklaringskraft på familieatferden.

De postmaterialistiske verdier harmonerer på mange vis bra med økende barnløshet og vekst i samboerskap fremfor foreldreskap og det mer forpliktende ekteskapet. I nyere arbeider er det imidlertid fremhevet at slike verdiskifter ikke nødvendigvis utløser de samme atferdsendringene i alle samfunn. Det enkelte lands historiske og kulturelle særtrekk må også forventes å prege utviklingen (Inglehart og Baker 2000; Surkyn og Lesthaeghe 2004). Det er derfor ikke overraskende at endringene i familiemønstret som for eksempel vekst i samboerskap, ikke alltid har kommet til samme tid, ikke gått like raskt eller har vært like gjennomgripende i alle land.

I likhet med de øvrige skandinaviske landene regnes Norge som et foregangsland i den andre demografiske overgang. Med et samlet fruktbarhetstall (SFT) på 1,8 i 2004 var fruktbarheten i Norge høyere enn i de aller fleste europeiske land. SFT viser ikke hvor mange barn norske kvinner har i gjennomsnitt, men er et hypotetisk mål for det gjennomsnittlig antall barn hver kvinne vil komme til å føde forutsatt dagens fødselsmønster. Det er nærliggende å se den høye fruktbarheten i Norge i sammenheng med generøse velferds- og permisjonsrettigheter for foreldre, men eksakt hva dette betyr er vanskelig å si (Rønsen 2004). Tendensen til å vente stadig lenger med å få barn holder seg. Førstegangsmødrene var i 2004 i gjennomsnitt 28,0 år, det vil si om lag fem år eldre enn rundt 1970.

Økningen i alder ved første giftermål har vært enda større i den samme perioden, nærmere bestemt om lag syv år. I 1971–1975 var kvinner og menn som giftet seg for første gang henholdsvis 22,8 og 25,2 år. Tilsvarende tall for 2004 var 30,0 og 32,9 år.

Utviklingen er motsatt for alder ved første samlivsinngåelse. Første samliv, som for de aller fleste er et samboerskap, har skjedd i stadig yngre alder. Noen stor endring er det imidlertid ikke snakk om (Noack og Seierstad 2003a). Veksten i samboerskap tok for alvor til rundt 1970. I dag utgjør samboerne godt og vel en fjerdedel av alle par som bor

sammen. Men det er bare blant personer i 20-årene at det er vanligere å være samboer enn gift.

Såkalt «destandardisering» er et annet typisk trekk ved de demografiske endringene fra siste halvdel av 1960-tallet (Liefbroer og de Jong Gierveld 1994; Corijn og Klijzing 2001). Det betyr at personer fra samme fødselskohort har et mer variert familiemønster enn hva som var vanlig for noen tiår siden. Et eksempel er større variasjon i når de ulike familiebegivenhetene inntreffer. Et annet eksempel er større forskjeller i antall begivenheter, som barn eller samliv. Sist, men ikke minst, er rekkefølgen mellom de ulike familiebegivenhetene blitt mer variert og mindre forutsigbar. Det tradisjonelle standardløpet med først ekteskap og så barn, er blitt erstattet av flere ulike kombinasjoner av barn, samboerskap og giftermål.

Økende destandardisering bekreftes også i norsk empiri. Det er blant annet blitt litt færre tobarnsmødre, men noen flere barnløse, ettbarnsmødre og kvinner med mer enn to barn (Lappegård 1998). Andelen barn født i samboerskap har økt kraftig på bekostning av de ektefødte barna. I de senere år har også differansen mellom median- og tredje kvartilalder ved første samlivsinngåelse blitt noe større (Noack og Seierstad 2003a). Det har vært en kraftig vekst i andelen som har mer enn ett samliv (Noack og Seierstad 2003b). Alt dette gjør sitt til at jevn gamle har fått et mer variert familieliv. Alder alene er ikke en like god indikator på hvor langt familiedanningsprosessen har kommet, som den en gang var.

Et større innslag av destandardisering samsvarer godt med teorien om økende individualisering. I analyser av de endrede familiemønstrene er det særlig sosiologer som har vektlagt denne forklaringsmodellen, se for eksempel Beck (1997), Beck og Beck-Gernsheim (1995) og Giddens (1994). De hevder at mange sentrale samfunnsinstitusjoner ikke lenger legger så klare føringer for vår atferd. Det synes å være enighet om at dette ikke bare innebærer en frihet, men også en plikt til å treffe egne valg i mange situasjoner. Ut fra denne tanken kunne en forvente at ønsket om barn og ekteskap har blitt mindre unisont. Beck og Beck-Gernsheim (1995:37) understreker imidlertid at i

et risikosamfunn der vi kontinuerlig blir konfrontert med følgene av våre valg, vil et barn bli «... the final alternative to loneliness, a bastion against the vanishing chances of loving and being loved».

Tesen om økende individualisering og dens betydning for endrede familiemønstre, har i empirisk uttesting gitt vekslende resultater. I følge nyere norske studier er fortsatt normative føringer, ikke bare individuelle valg, avgjørende for våre dagers familieatferd, se for eksempel Syltevik (2000), Gautun (2003) og Krange (2004). Det har også vært satt spørsmålsteget ved hvor langt friheten til å velge faktisk strekker seg. Sosial bakgrunn må forventes å påvirke så vel våre familiepreferanser som den faktiske familieatferden. Dette viser seg også i empiriske analyser, for eksempel av samlivsetablering (Birkelund 2000; Wiik 2004).

Når tesen om økende individualisering ikke uten videre bekreftes, kan det også skyldes det tradisjonelle gapet mellom teoribygging og empirisk analyse som en ofte finner i sosiologi (Birkelund 2000). Manglende konkretisering gjør det ofte vanskelig å foreta gode empiriske tester av slike teorier.

Det har også vært reist kritikk mot hvordan tesen om økende individualisering har blitt fortolket, se for eksempel Lewis (2001). I den løpende debatten om familiens fremtid har individualisering ikke sjelden blitt utlagt som økende egoisme. Individualiseringen betraktes dermed som et moralsk spørsmål heller enn en konsekvens av et sammensatt hele av ulike moderniseringsprosesser. Lewis (2001) påpeker også at oppmerksomheten i for stor grad har vært konsentrert om samlivsbruddene på bekostning av hva som kjennetegner bestående samliv, og ikke minst nye former for forpliktende foreldreskap. Det har også vært minnet om at hvordan familiemønstre endres over tid krever mindre lineære og langt mer komplekse forklaringsmodeller. Selv ikke i dag kan ekteskapet sies å være kun et privat anliggende og et spørsmål om selvrealisering (Smart og Shipman 2004).

Data og metode

Dataene er hentet fra en postal spørreundersøkelse om «Fremtidsplaner, familie og samliv 2003».

Undersøkelsen ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå med støtte fra Norges forskningsråd. For bedre å kunne sammenlikne kvinner og menn som var på samme trinn i familieetableringsprosessen, ble det lagt opp til at kvinneutvalget gjennomgående skulle være tre år yngre enn mannsutvalget. Utvalget omfattet derfor kvinner fra 20 til 44 år og menn fra 23 til 47 år. Personer som ikke hadde minst en norskfødt forelder, ble utelatt.

Bruttoutvalget var landsrepresentativt og besto av 10 000 personer. Svarprosenten ble 63,2 prosent, som gav et nettoutvalg på 6317 personer. Frafall i denne størrelsesorden var som forventet ut fra

postale undersøkelser av denne typen. Det er lite avvik mellom brutto- og nettoutvalget når det gjelder alder og bosted, men et frafall på 31 prosent for kvinner og 42 prosent for menn gir betydelig avvik i kjønnsfordelingen (Wiecek 2003).

I resultatene vi presenterer her, er bare de yngste, nærmere bestemt kvinner i aldersgruppen 20–25 år (n=646) og menn i aldersgruppen 23–28 år (n=634), tatt med. På intervju tidspunktet var de aller fleste av dem fortsatt barnløse (82,3 prosent), enda flere var uten ekteskaps erfaring (89,9 prosent) og 77,5 prosent hadde ikke opplevd noen av delene (tabell 1).

Tabell 1. Familieerfaring for menn 23–28 år og kvinner 20–25 år. Prosent

	ALDRI VÆRT GIFT	EKTESKAPSERFARING	N
Alle	89.9	10.1	1280
Menn	86.8	13.2	634
Kvinner	93.0	7.0	646
	Ingen barn	Har minst ett barn	
Alle	82.3	17.7	1280
Menn	80.6	19.4	634
Kvinner	84.1	15.9	646
	Ingen familieerfaring	Minst en type familieerfaring	
Alle	77.5	22.5	1280
Menn	74.3	25.7	634
Kvinner	80.7	19.3	646

I analysen av forventninger om barn og ekteskap en gang i fremtiden har vi som rimelig er, kun med personer som på intervju tidspunktet ikke hadde stiftet familie, det vil si alle som var barnløse og ugifte («aldri gifte»). Denne gruppen består av 991 personer, hvorav 470 er menn og 521 er kvinner.

De to avhengige variablene, *intensjon om å få barn* og *intensjon om å gifte seg* er begge dikotome. Følgende spørsmål ble stilt: «Tror du du noen gang kommer til å gifte deg?» og «Regner du med å få barn i fremtiden?» Svaralternativene på begge spørsmålene var ja, nei og vet ikke. Ettersom vi forsøker å måle en klar intensjon om å få barn eller å

gifte seg i fremtiden, er vet ikke-gruppen plassert sammen med dem som har svart nei.²

For deskriptive formål gjør vi bruk av enkle krysstabeller, mens vi i de multivariate analysene har tatt i bruk logistisk regresjon. Antallet kontrollvariable gjør tabellanalyser uoversiktlige, mens de dikotome avhengige variablene gjør bruk av ordinær regresjonsanalyse problematisk. I disse analysene er positive intensjoner («ja»-svar) gitt verdien 1.

Fra de logistiske regresjonsanalysene omtaler vi oddsforhold. Oddsforhold skal forstås som den relativt sett høyere eller lavere sjansen en person i

en gruppe har for å ha høy verdi på den avhengige variabelen (i våre tilfelle er det å ha fruktbarhets- eller ekteskapsintensjoner) sammenlignet med en person i referansegruppen (Menard 1995). Om en gruppe for eksempel har et oddsforhold på 1,5 for å ha positive intensjoner, betyr det at personene i denne gruppen har 50 prosent høyere odds (eller 1,5 ganger så høy odds) for å ha positive intensjoner enn referansegruppen.

De uavhengige variablene er definert som følger:

- *Foreldrebrudd*: lik 1 om respondentens foreldre bodde sammen i hele hans/hennes oppvekst (i dette tilfellet vil det si inntil fylte 18 år).
- *Oppløst samboerskap*: lik 1 om at respondenten hadde minst ett oppløst samboerskap
- *Samboer*: lik 1 om respondenten levde i samboerskap på intervju tidspunktet.
- *Religiositet*: lik 1 om respondenten på en fem-delt skala hadde merket av at religion var «svært viktig» eller «ganske viktig» i livet.
- *Sentralitet*: Denne dummyvariabelen er satt til 1 om respondenten var bosatt i en av de mest sentrale kommunene (sentralitetsgrad 3 eller høyere) definert etter Statistisk sentralbyrås kommuneklassifisering. Det vil i praksis si landets seks største byer med omland (Statistisk sentralbyrå 1994).
- *Under utdanning*: Variabelen er en dummyvariabel som indikerer om respondenten for tiden er under utdanning eller ikke.
- *Utdanning*: måler respondentens høyeste oppnådde utdanning, opprinnelig målt med en skala fra 0–8 etter ISCED standarden (Statistisk sentralbyrå 2001). Etersom alle i utvalget har fullført grunnskolen, ble det trukket fra to nivåer slik at variabelen går fra 0 til 6. Dette er tilstrekkelig antall verdier for å kunne bruke den som en kontinuerlig variabel (Ringdal 2001). I tabellanalysene benyttes en todelt utdanningsvariabel der enhver form for utdanning på høyskole- og universitetsnivå defineres som høy utdanning.
- *Alder* er en kontinuerlig variabel definert som antall år etter fylte 20 (for kvinner) eller 23 (for

menn). Dette gir variabelen et utfallsrom fra 0 til 5.

Referansegruppen i de multivariate analysene er dermed 23 år gamle menn som har foreldre som ikke har flyttet fra hverandre, ikke har tidligere erfaring med samliv, ikke oppfatter religion som viktig i ens eget liv, bor i bygdekommuner eller mindre byer, for tiden ikke er under utdanning og kun har fullført utdanning på grunnskolenivå.

Resultater

De fleste respondentene tenker seg både barn og ekteskap i fremtiden, men barn nevnes langt oftere enn ekteskap. Nærmere ni av ti har allerede barn eller regner med å bli foreldre i fremtiden. Til sammenlikning var det rundt syv av ti som allerede var gift eller regnet med at de kom til å gifte seg (figur 1 og 2). Spørsmålet om barn og ekteskap var ganske vidt formulert. Bak et positivt svar kan det ligge konkrete planer for nærmeste fremtid så vel som ønsker om å få barn og gifte seg en eller annen gang i livet.

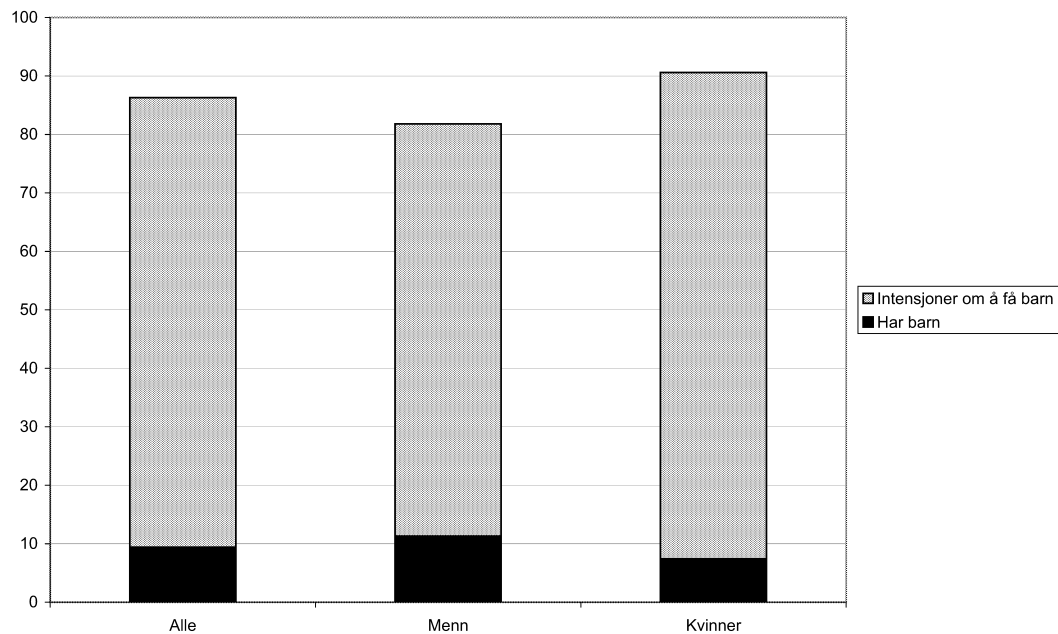
På intervju tidspunktet var andelen med familieerfaring noe lavere for kvinner enn for menn. Dette skyldes mest sannsynlig at mennene gjennomgående var tre år eldre. Kvinnene hadde imidlertid oftere planer om barn og giftermål. Dersom vi slår sammen dem som allerede hadde familieerfaring med dem som regner med å få det, var kvinnene noe mer familieorienterte enn mennene.

A. Forventninger om barn

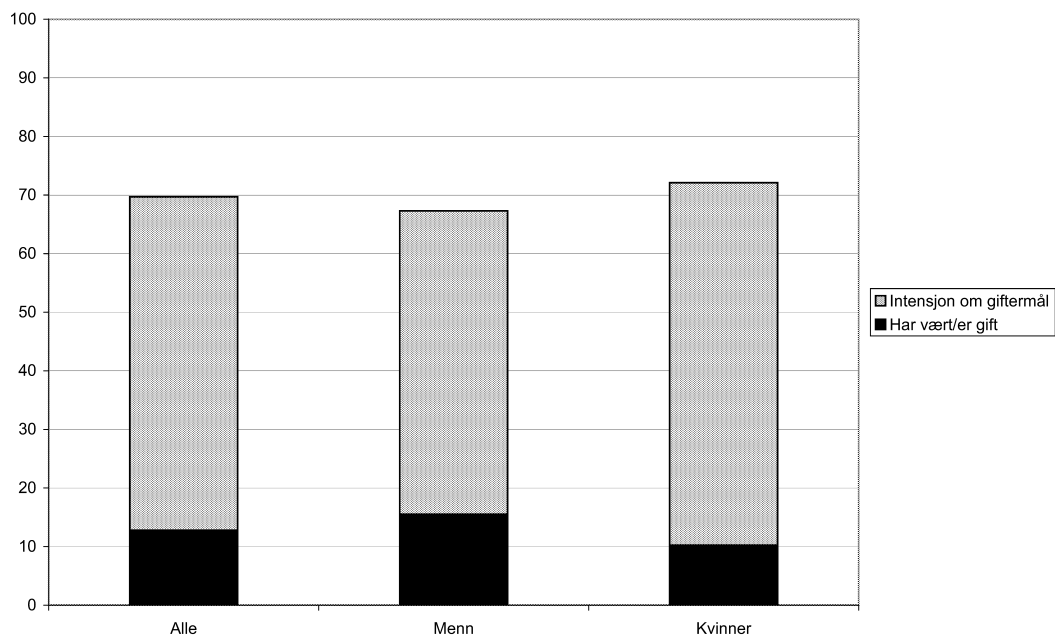
De aller fleste regnet med å få egne barn. 83 prosent av dem som var barnløse på intervju tidspunktet, regnet med å få barn senere i livet. Kvinnene var klart mer innstilt på barn enn det mennene var, en differanse på 13 prosentpoeng (tabell 2).

Kvinnenes forventninger til å få barn var ganske unisone i forhold til de bakgrunnsvariablene som inngikk i analysen. For mennene var det større variasjoner mellom de ulike gruppene. Ikke uventet regnet menn som var samboere, oftere med å få barn enn dem som var enslige. Men også det å ha et oppløst samboerskap bak seg hadde for menn en positiv sammenheng med intensjoner om barn. Ellers merker vi

Figur 1. Har barn og intensjoner om å få barn. Menn 23–28 år (n = 634) og kvinner 20–25 år (n = 646)

Figur 2. Ekteskaps erfaring og ønsker om giftermål. Menn 23–28 år (n = 634) og kvinner 20–25 år (n = 646)

oss at menn fra de største byene noe oftere regnet med å få barn enn dem som bodde mindre urbant, og

at menn under utdanning var mer innstilt på å få barn enn dem som ikke studerte (tabell 2).

Tabell 2. Andel som regnet med å få barn i ulike grupper. Menn (23–28 år) og kvinner 20–25 år som ikke hadde stiftet familie. Prosent

	ALLE		MENN		KVINNER	
Alle	83 %	991	77 %	470	90 %	521
Samliv						
Enslig	80 %	638	72 %	314	88 %	324
Er samboer	90 %	353	86 %	156	92 %	197
Har høyere utdanning						
Nei	84 %	675	76 %	295	89 %	380
Ja	83 %	316	77 %	175	91 %	141
Religiøsitet						
Nei	83 %	833	77 %	408	90 %	425
Ja	84 %	158	76 %	62	89 %	96
Urbant bosted						
Nei	81 %	455	73 %	215	89 %	240
Ja	85 %	536	80 %	255	90 %	281
Foreldres samlivsbrudd						
Nei	83 %	744	76 %	360	90 %	384
Ja	85 %	247	80 %	110	89 %	137
Har tidligere samliv						
Nei	83 %	824	75 %	393	90 %	431
Ja	87 %	167	86 %	77	88 %	90
Under utdanning						
Nei	81 %	683	75 %	352	88 %	331
Ja	89 %	308	82 %	118	93 %	190

For bedre å kunne kontrollere for mulige sammenhenger mellom variablene i tabellanalysene, gjennomførte vi også en multivariat logistisk regresjonsanalyse. Samspill mellom kjønn og andre variable ble tatt med for å undersøke om kjønnsforskjellene vi observerte i tabellanalysen bestod.

Den multivariate analysen viste ingen sammenheng mellom det å ha opplevd foreldres samlivsbrudd som barn og egne intensjoner om barn. Verken for kvinner eller menn hadde denne varia-

belen noen målbar effekt. Det samme var tilfelle for religiøsitet, som ikke ser ut til å ha noe å si for om barnløse unge norske menn og kvinner forventer å få barn eller ikke (tabell 3).

Ellers bekreftet den multivariate analysen at samboerne oftere ønsket å få barn enn dem som levde alene. De som var under utdanning på intervjuetidspunktet, var også klart mer tilbøyelige til å forvente seg barn enn dem som ikke studerte. Erfaring fra et tidligere oppløst samboerskap hadde i regresjonsana-

lysen samme sterke positive effekt for menn, mens det var en atskillig mindre effekt for kvinner (tabell 3).

I regresjonsanalysene ble det også kontrollert for alder. Sannsynligheten for å ha planer om å få barn i fremtiden viste seg å synke med økende

alder. Menn som bodde i urbane strøk hadde noe sterkere tro på fremtidig foreldreskap enn dem som bodde i rurale strøk, men det er betydelig usikkerhet knyttet til dette funnet.

Tabell 3. Resultater fra logistisk regresjonsanalyse for intensjoner om barn. Menn og kvinner

	ODDSFORHOLD		BETA	SE(BETA)	P-VERDI
Konstant	1,26		0,23	0,31	0,45
Alder	0,86	**	-0,15	0,05	0,01
Utdanningsnivå	1,25	**	0,22	0,09	0,01
Samboer	2,38	***	0,87	0,21	<.0001
Under utdanning	1,89	***	0,64	0,22	0,00
Tidligere samliv	2,64	**	0,97	0,36	0,01
Religiøsitet	0,97		-0,03	0,25	0,89
Urbant bosted	1,37	-	0,31	0,18	0,08
Foreldres samlivsbrudd	1,13		0,12	0,21	0,56
Kvinne	2,87	***	1,05	0,21	<.0001
Kvinne OG tidl. samliv	0,42	-	-0,88	0,51	0,09

- p < 10% ; * p < 5% ; ** p < 1% ; *** p < 0,1%

B. Forventninger om ekteskap

Det var færre som regnet med å gifte seg en eller annen gang i fremtiden enn dem som regnet med å få barn, 66 mot 83 prosent. Troen på fremtidig giftermål var generelt sterkere hos kvinner enn hos menn, 71 mot 60 prosent (tabell 4). At kvinnene i større grad regner med å gifte seg, harmonerer godt med ekteskapsatferden til eldre kohorter. Forskjellen mellom kvinner og menn i intensjonene var imidlertid større enn det atferden til de eldre kohortene skulle tilsi. Av dagens 50-åringer er forskjellen mellom ugifte kvinner og menn omlag seks prosentpoeng.

Spørsmål om fremtidig giftermål vil rimeligvis oppleves som mer aktuelt for dem som har kjæreste eller samboer. I undersøkelsen ble det ikke spurt om kjæresten, men de som hadde samboer, lot seg skille ut som en egen gruppe. Samboere flest hadde stor tro på fremtidig giftermål. Godt og vel tre av fire regnet med at de kom til å gifte seg før eller senere. Av dem som ikke var samboere, var det 60

prosent som regnet med å gifte seg. Ekteskapsplanene til samboerne var ikke nødvendigvis nær forestående. Nærmere syv av ti hadde diskutert giftermål med partneren, men av disse var det bare drøyt en femtedel som regnet med at det ville skje i løpet av de nærmeste par årene.

De øvrige bakgrunnsfaktorene slo noe ulikt ut for menn og kvinner. Religiøsitet, en faktor som vi forventet ville vise en positiv sammenheng med ekteskapsintensjoner, slo bare ut for menn. Religiøse menn hadde større tro på at de kom til å gifte seg enn dem som anså religion som en mindre viktig del av livet sitt, henholdsvis 81 mot 57 prosent (tabell 4).

Også menn fra større byer var noe mer giftevilige enn dem som var bosatt i mindre urbane strøk, 64 mot 56 prosent. Dessuten var de mannlige studentene mer innstilt på at de kom til å gifte seg enn menn som ikke var under utdanning på intervju-tidspunktet, 68 mot 58 prosent.

Tabell 4. Andel som regnet med å gifte seg i ulike grupper. Menn (23–28 år) og kvinner (20–25 år) som ikke har stiftet familie. Prosent

	ALLE		MENN		KVINNER	
	%	N	%	N	%	N
Alle	66 %	991	60 %	470	71 %	521
Samliv						
Enslig	60 %	638	55 %	314	64 %	324
Er samboer	77 %	353	72 %	156	81 %	197
Har høyere utdanning						
Nei	66 %	675	61 %	295	70 %	380
Ja	66 %	316	59 %	175	73 %	141
Religiositet						
Nei	64 %	833	57 %	408	70 %	425
Ja	75 %	158	81 %	62	72 %	96
Urbant bosted						
Nei	63 %	455	56 %	215	70 %	240
Ja	68 %	536	64 %	255	72 %	281
Foreldres samlivsbrudd						
Nei	66 %	744	60 %	360	72 %	384
Ja	64 %	247	63 %	110	66 %	137
Har tidligere samliv						
Nei	66 %	824	60 %	393	73 %	431
Ja	63 %	167	65 %	77	61 %	90
Under utdanning						
Nei	63 %	683	58 %	352	69 %	331
Ja	71 %	308	68 %	118	73 %	190

Tidligere samlivsbrudd, enten eget eller foreldres, var de to faktorene som slo mest ut for kvinner. I begge tilfeller virket det å ha opplevd et samlivsbrudd negativt på egne ønsker om fremtidig giftermål. 66 prosent av dem som hadde opplevd samlivsbrudd i oppveksthjemmet, regnet med selv å gifte seg mot 72 prosent av dem som ikke hadde slik erfaring. Av dem som selv hadde et brutt samboerforhold bak seg, trodde 61 prosent at de kom til å gifte seg mot 73 av dem som ikke hadde slik erfaring (tabell 4).

I likhet med forventninger om barn, har vi også her brukt multivariat logistisk regresjon for bedre å

kunne kontrollere for effekten av de ulike variablene (tabell 5). Når de andre uavhengige variablene ble kontrollert, var det ikke lenger noen negativ effekt av å ha opplevd samlivsbrudd, eget eller foreldres. Både menn og kvinner var like innstilt på å gifte seg enten de hadde erfaring med samlivsbrudd eller ikke.

For øvrig bestod hovedmønsteret fra tabellanalysen i stor grad. Det vil si at samboerne hadde betydelig sterkere intensjon om et fremtidig ekteskap, også når vi tok hensyn til forskjeller i andre variable. Også effekten av religiositet

bestod. Å være religiøs gav et oddsforhold på 3,6. Det vil si at respondenter som oppgav at religion var viktig i deres liv har 3,6 ganger høyere odds for å ha intensjoner om fremtidig giftermål sammenlignet med dem som ikke anså religion som viktig. Denne effekten gjelder dog kun for menn. På grunn av det statistisk signifikante samspillsleddet blir betydningen av religiøsitet atskillig mer beskjeden for kvinner: Kvinnene som regnet seg som religiøse hadde kun 1,27 ganger høyere odds.

Det var dessuten en sterk positiv effekt av å være student. Vi fant intet samspill mellom denne faktoren og respondentens kjønn.

Også det å være bosatt i sentrale strøk virket positivt på ekteskapsintensjonene, men denne effekten var ikke statistisk signifikant på 5 prosentnivået.

Kjønnsforskjellen er påtagelig i denne analysen. Kvinnene er generelt mer positivt innstilt til et fremtidig giftermål, med en odds som er 1,7 ganger høyere enn mennenes.

Tabell 5. Resultater fra logistisk regresjonsanalyse for giftermålsintensjoner. Menn og kvinner

	ODDSFORHOLD		BETA	SE(BETA)	P-VERDI
Konstant	0,66		-0,41	0,25	0,10
Alder	0,98		-0,02	0,04	0,64
Utdanningsnivå	1,09		0,09	0,07	0,22
Samboer	2,56	***	0,94	0,16	<.0001
Under utdanning	1,52	**	0,42	0,16	0,01
Tidligere samliv	0,97		-0,04	0,19	0,85
Religiøsitet	3,58		1,27	0,34	0,00
Urbant bosted	1,27	-	0,24	0,14	0,08
Foreldres samlivsbrudd	0,93		-0,07	0,16	0,65
Kvinne	1,67	**	0,51	0,15	0,00
Kvinne OG religiøs	0,36	*	-1,03	0,43	0,02

- p < 10% ; * p < 5% ; ** p < 1% ; *** p < 0,1%

Oppsummering og diskusjon

Med utgangspunkt i det som skrives om de nye venne- og singelgenerasjonene, reiste vi spørsmål om stadig flere vil foretrekke et liv uten barn og ektefelle også på lang sikt.

Slike intensjonsmål kan vanskelig gi noe annet enn grove indikatorer på hva som vil skje i årene som kommer. En rekke undersøkelser har vist at spørsmål om fruktbarhetsintensjoner i land der fruktbarheten er lav, har en tendens til å overestimere den fremtidige fruktbarheten. Treffsikkerheten varierer også mellom ulike grupper. Det kan se ut til at de som ikke regner med å få (flere) barn, er

de mest ordholdne. Mange av dem som på ett tidspunkt regner med å få barn i fremtiden, realiserer derimot ikke sine intensjoner (Noack og Østby 2003). Vi har lagt til grunn at dette også vil gjelde for ekteskapspreferanser. Det vil si at de som tror de ikke vil gifte seg, vil være mer treffsikre i sine utsagn enn dem som regner med giftermål.³

Barn

Om vi skal tro dem som sier at de ikke regner med å få barn rett, ligger det an til at færre enn i dag vil forbli barnløse. All erfaring tilsier imidlertid at andelen barnløse vil bli betydelig større enn de

intensjonene de gir uttrykk for. For noen vil det vise seg at de ikke kan få barn av medisinske grunner, for andre vil livet ikke ligge tilrette for barn når det er mest aktuelt, og atter andre kan tenkes å ombestemme seg. Også i tidligere kohorter som har vist seg å ende med en andel barnløse rundt 10–14 prosent, var det ved intervjuer tidlig i livsløpet, så godt som ingen som regnet med å forbli barnløse (Noack og Østby 2003). Men resultatene peker heller ikke i retning av at vi står overfor en kraftig vekst i andelen barnløse. Om så skulle være tilfelle, ville vi ha forventet et markert innslag av personer som allerede i yngre år ikke regnet med å få barn.

Enn så lenge velger vi å tro at de aller fleste etter hvert vil få barn. Tendensen til utsettelse av første fødsel har imidlertid ikke stoppet opp. Om fødselene forskyves til stadig høyere alder, er det forventet at en økende andel av dem som regner med å få barn, vil bli ufrivillig barnløse. Med økende alder svekkes fekunditeten, kvinners evne til å bli gravide og bære frem et barn.⁴ Bedre metoder for assistert befruktning har i de senere år kunnet hjelpe mange kvinner som er kommet i en slik situasjon, men det er likevel fare for at gruppen ufrivillig barnløse vil øke (Beets 1996). Hyppige samlivsbrudd gir dessuten flere og lengre perioder der det for mange vil være mindre aktuelt å få barn. Muligens vil også etablerte vaner og en barnløs livsstil være vanskeligere å endre etter hvert som årene går. Så langt er dette mest fremtidsscenarioer. Økningen i barnløshet blant kvinner har til nå vært forholdsvis beskjeden selv i kohorter som har startet relativt sent med å få barn.

Ekteskap

Naturlig nok er samboere de som oftest regner med å gifte seg, men også blant de øvrige står ekteskapet fortsatt relativt høyt i kurs. Andelene som allerede i yngre år avviser tanken på å gifte seg, er moderate. Men som for den fremtidige fruktbarheten, vil både ombestemmelser og uoppfylte ønsker nødvendigvis være en del av fremtiden. Tatt i betraktning andelen som allerede som unge er innstilt på giftermål, er det imidlertid lite som tyder på at andelen som gifter seg, vil avta dramatisk i årene som kommer.

Knudsen og Wærness (1996) har i en sammenlikning mellom Norge og Sverige vist at oppfatningen av ekteskapet som en spesielt forpliktende samlivsform er svekket i begge land, dog mer i Sverige enn i Norge. Samtidig understreker de at større frihet i valg av samlivsform og mindre oppslutning om ekteskapet som institusjon i sin tradisjonelle form, ikke trenger å bety at stadig færre faktisk vil gifte seg.

Ekteskapet står også sterkt blant yngre svensker selv om samboerskap med barn har høy aksept. Det ser særlig ut til å være symboleffekten av et ekteskap som veier tungt. Bernhardt (2001) påpeker således at «vigselen og bryllupet viser at man mener alvor med forholdet» – og det romantiske aspektet trekker. Å gifte seg for barnas skyld eller av økonomiske grunner ble tillagt langt mindre vekt.

Når det gjelder konsekvenser av samlivsbrudd, har gifte fortsatt et bedre økonomisk og fremfor alt mer automatisk sikkerhetsnett enn samboerne. Fra og med 1990-tallet har imidlertid de to samlivsformene i økende grad blitt likestilte når det gjelder velferdsmessige ytelser. For de fleste trygdeytelser er det i dag den faktiske samlivsstatusen, ikke om en person er eller var gift, som avgjør hva slags hjelp og stønad en får. Samtidig kan det se ut til at hvordan par i praksis fordeler inntekter og utgifter seg i mellom er høyst variert (Syltevik 2000).

Er noen mer innstilt på barn og ekteskap enn andre?

Å være samboer var den av de faktorene vi så på som hadde aller størst effekt på intensjoner om giftermål og barn. Det bekrefter oppfatningen av at samboerskap og ekteskap ikke for raskt bør analyseres og tolkes som om det er spørsmål om enten/eller. Det vil si at det oftere dreier seg om en prosess der samboerskap inngår som ett av flere trinn frem til giftermål (Rindfuss og VandenHeuvel 1990).

Religiøsitet er vanligvis regnet som en sterk indikator på et mer tradisjonelt familiemønster (Lehrer 2004; Heaton og Cornwall 1989; Blom 1986). Det var derfor ikke overraskende at de religiøse oftere regnet med å gifte seg enn de øvrige.

Det er imidlertid noe overraskende at det er de religiøse mennene som holder de sterkeste intensjonene.

På den annen side viste resultatene fra de multivariate analysene at religiøsitet ikke betydde noe fra eller til for intensjoner om å få minst ett barn. Det ser følgelig ut til at religiøsitet spiller en viktig rolle for valg av samlivsform, men ikke påvirker det generelle ønsket om å stifte familie.

De som er bosatt i sentrale strøk, har noe høyere odds for å ha forventninger om ekteskap og barn, men det er relativt stor statistisk usikkerhet om dette funnet. Funnet er i tråd med en rapport fra Sverige når det gjelder ekteskapsintensjoner (Bernhardt 2001). En tidligere norsk undersøkelse av by- og bygdeungdoms verdiorienteringer konkluderer imidlertid med at bygdeungdommen er de mest giftelystne (Villa 2002).

Mange har ment at barn som har opplevd foreldrebrudd, vil være mer avventende med å stifte familie som voksne, og det finnes betydelig empirisk støtte for denne hypotesen (Kiernan og Cherlin 1999; Wolfinger 1999). De kohortene vi så på, er de første der mange har opplevd foreldrebrudd under oppveksten. 26 prosent av respondentene hadde det. Også i den offentlige debatten har det blitt argumentert for at barn med skilte foreldre selv vil være mindre innstilt på å gifte seg og få egne barn. Vi fant imidlertid ingen effekt av foreldres samlivsbrudd. De som hadde opplevd et slikt brudd, var minst like innstilte på å gifte seg og å få barn som dem som ikke hadde opplevd noe brudd. Heller ikke de som for egen del hadde et oppløst samboerskap bak seg, var mindre innstilte på giftermål enn dem som ikke hadde gjort slike erfaringer. Faktisk var menn som hadde et samlivsbrudd bak seg atskillig mer positive til fremtidige barnefødsler enn andre.

Kjønnsforskjeller

De unge mennene hadde klart lavere forventninger til giftermål og barn enn kvinnene. Noe av den potensielle ubalansen som dette skaper, vil utjevnes ved at det i de aktuelle aldre er flere menn enn kvinner i befolkningen, men i følge preferansene vil det fortsatt ligge an til et underskudd av

aktuelle ektemenn og fedre. Gitt at menns og kvinners familiepreferanser har samme prediksjonsverdi, kan det således se ut til at familien vil kunne komme i klemme. Som tidligere nevnt, er det imidlertid tendens til en viss «resirkulering» i yngre årskull, det vil si at kvinner uten tidligere familieerfaring oftere finner seg tidligere gifte menn og menn som allerede er fedre enn omvendt (Skrede 2004). Et slikt mønster vil selvsagt også kunne bidra til å jevne ut ubalansen mellom dem som ønsker å gifte seg og å få barn og dem som ikke gjør det.

Stabile preferanser om ekteskap og barn er, enten de går i oppfyllelse eller ikke, ikke til hinder for et fortsatt økende mangfold i norsk familiestruktur. Mindre stabile ekteskap, flere perioder som enslig og større andeler eneforeldre har i de siste tiårene vært velkjente trekk ved familieutviklingen. Ifølge Giddens (2000:76) har ekteskapet langt på vei blitt hva han kaller en «shell institution». Navnet er det samme, men ekteskapets grunnleggende trekk og funksjoner er endret. Når formålet ikke lenger er å sikre reproduksjon, arvefølge og arbeidsdeling mellom kjønnene, blir bindingene færre og giftermål et mer usikkert prosjekt.

Nettopp fordi samlivet oppleves som risikabelt kan foreldreskap få økt betydning som et kjærlighetsbånd mindre utsatt for risiko (Beck og Beck-Gernsheim 1995). Derfor er det kan hende ikke så overraskende at ønsket om barn står sterkere enn ønsket om giftermål blant dagens unge.

Å forutsi fremtidig familiemønster ved hjelp av intensjoner er risikofylt. Mange vil skifte mening, mens andre kan komme til å bli skuffet fordi de ikke får muligheter for å sette sine ønsker ut i livet. Vi har likevel dristet oss til å gjøre nettopp dette, og konkluderer med at det ikke ligger an til store endringer i årene som kommer. Så vel giftermål som barn står fortsatt høyt i kurs hos unge nordmenn. Eksakt hvor stor forskjell det vil vise seg å bli mellom de preferansene våre respondenter tilkjenner i 2003 og deres faktiske fruktbarhets- og giftermålsatferd, vil vi først kunne si om noen år. Da kan vi koble intervjudataene opp mot registerinformasjon om hva som har skjedd i de påfølgende årene.

Erfaringer fra lignende studier gir grunn til å tro at det vil bli færre giftermål og flere barnløse enn det respondentene selv regnet med.

Om det da ikke er slik, at samsvaret mellom intensjoner og påfølgende atferd blir større jo mer individualisert et samfunn er, slik Liefbroer (1999) har reist spørsmål om. Det vil si at dersom familieatferden mer blir et resultat av individuelle valg fremfor normer om en standardbiografi, så vil også sannsynligheten for et bedre treff mellom preferanser og senere atferd øke.

Litteratur

- Beck, U. (1997): *Risikosamfundet: på vei mot en ny modernitet*, København: Hans Reitzels forlag.
- Beck, U. og E. Beck-Gernsheim (1995): *The Normal Chaos of Love*, Cambridge: Polity Press.
- Beets, G. (1996): Does the increasing age at first birth lead to increases in involuntary childlessness?, i Devernardi, M.C. (red.), *Evolution or Revolution in European Population, Contributed Paper Sessions I-IV*, Milano: Franco Angeli.
- Bernhardt, E. (2001): Cohabitation and marriage among young adults in Sweden: Attitudes, expectations and plans, i Carling, J. (red.), *Nordic demography: Trends and differentials*, Oslo: Unipub/Nordic Demographic Society.
- Birkelund, G. E. (2000): Modernitetens flertydighet – økende individualisme eller stabil strukturell ulikhet?, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 43(2):215–235.
- Blom, S. (1986): *Familieverdier i Norge: en rapport fra den norske verdiundersøkelsen*, ISS-rapport 22, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Universitetet i Trondheim.
- Corijn, M. og E. Klijzing (2001): *Transition to adulthood in Europe*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Fielding, H. (1996): *Bridget Jones's Diary*, London: Penguin.
- Frønes, I. og R. Brusdal (2000): *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær fremtid*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Gautun, H. (2003): *Økt individualisering og omsorgsrelasjoner i familien. Omsorgsmønstre mellom middelaldrende kvinner og menn og deres gamle foreldre*, Oslo: Fafo-rapport 420.
- Giddens, A. (1994): *Modernitetens konsekvenser*, København: Hans Reitzels forlag.
- Giddens, A. (2000): *Runaway world: how globalization is reshaping our lives*, New York: Routledge.
- Heaton, T.B. og M. Cornwall (1989): Religious group variation in the socioeconomic-status and family behaviour of women, *Journal of the Scientific Study of Religion*, 28(3):283–299.
- Inglehart, R. (1990): *Culture Shifts in Advanced Industrial Societies*, Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. and W. Baker (2000): Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values, *American Sociological Review*, 65(1):19–51.
- Kiernan, K. and A. Cherlin (1999): Parental divorce and partnership dissolution: Evidence from a British cohort study, *Population Studies*, 53(1):39–48.
- Knudsen, K. og K. Wærness (1996): Er ekteskapet som institusjon på vei ut i Skandinavia?, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 37(3):299–327.
- Krange, O. (2004): *Grenser for individualisering: ungdom mellom ny og gammel modernitet*, Oslo: NOVA-rapport 4.
- Lappegård, T. (1998): Større ulikhet i barnetall, *Samfunnsspeilet*, (5).
- Lehrer, E. (2004): The role of religion in union formation: An economic perspective, *Population Research and Policy Review*, 23(2):161–185.
- Lesthaeghe, R. (1995): The second demographic transition in Western countries: an interpretation, i Mason, K.O. og A.-M. Jensen (red.), *Gender and Family Change in Industrialized Countries*, Oxford: Oxford University Press.
- Lesthaeghe, R. og G. Moors (1994): Living arrangement, socio-economic position and values among young adults: a pattern description for France, Germany, Belgium and the Netherlands 1990, i van den Brekel, J.C. og F. Deven (red.), *Population and Family in the Low Countries*, Amsterdam: Kluwer.
- Lewis, J. (2001): *The end of marriage? Individualism and intimate relations*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Liefbroer, A.C. (1999): Life-Planning During Young Adulthood. Do Intentions of the Timing of Family-Life Events Come True?, paper presentert på European Population Conference i Haag, Nederland 30.8–3.9 1999.

- Liefbroer A.C. og J. de Jong Gierveld (1994): Standardization and individualization: The transition from youth to adulthood among cohorts born between 1903 and 1965, i Van den Brekel, H. og F. Deven (red.), *Population and Family in the Low Countries*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Menard, S. (1995): *Applied logistic regression analysis, #106 i Quantitative applications for the social sciences*, Thousand Oaks, CA.: Sage University Press.
- Noack, T. og A. Seierstad (2003a): Utviklingen i samliv: Heller jeg enn vi?, *Samfunnspeilet*, (3).
- Noack, T. og A. Seierstad (2003b): Samboerskap ved tusenårsskiftet: Dagligdags og utforsket, *Samfunnspeilet*, (5).
- Noack, T. og L. Østby (2003): Free to choose – but unable to stick to it? Norwegian fertility expectations and subsequent behaviour in the following 20 years, i Klijzing, E. og M. Corijn (red.), *Dynamics of fertility and partnerships in Europe. Insights and lessons from comparative research*, årg. II:103–116, Geneva: United Nations.
- Pahl, R. (2000): *On friendship*, Oxford: Polity Press.
- Rayner, J. (2000): We want to be alone, *The Observer*, 16. januar.
- Rindfuss, R. og A. VandenHeuvel (1990): Cohabitation: A precursor to marriage or an alternative to being single?, *Population and Development Review*, 16(4):703–726.
- Ringdal, K. (2001): *Enhet og Mangfold*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Rønsen, M. (2004): Fertility and family policy in Norway – A reflection on trends and possible connections, *Demographic Research*, 10(Art. 10, June):263–286.
- Skrede, K. (2004): Familiepolitikken grense – ved «likestilling light»? , i Ellingsæter, A.L. og A. Leira (red.), *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Smart, C. og B. Shipman (2004): Visions in monochrome families, marriage and the individualization thesis, *The British Journal of Sociology*, 55(4):491–509.
- Statistisk sentralbyrå (1994) *Standard for kommuneklassifisering*, Norges offisielle statistikk C 192.
- Statistisk sentralbyrå (2001) *Norsk standard for utdanningsgruppering*, Norges offisielle statistikk C 617.
- Statistisk sentralbyrå (2005a) *Befolkningsstatistikk. Barnetalfordeling etter alder og kohort*. Tilgjengelig på internett: <http://www.ssb.no/emner/02/02/10/fodte/tab-2005-04-21-14.html>
- Statistisk sentralbyrå (2005b) *Befolkningsstatistikk. Folkemengde etter alder, kjønn og sivilstand*. Tilgjengelig på internett: <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/folkemengde/tab-2005-03-11-01.html>
- Surkyn, J. og R. Lesthaeghe (2004): Value Orientations and the Second Demographic Transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An Update, *Demographic Research*, Special collection 3, Article 3, published 17 April 2004. www.demographic-research.org.
- Syltevik, L. (2000): *Differensierte familieliv*, Rapport 2/2000, Bergen: Senter for samfunnsforskning.
- van de Kaa, D. (1987): Europe's Second Demographic Transition, *Population Bulletin*, 42, Washington, D.C.: Population Council.
- Villa, M. (2002): Materialistisk ungdom? Verdiorientering hos by- og bygdeungdom, *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 2(1):51–74.
- Wiecek, C. (2003): Undersøkelse om fremtidsplaner, familie og samliv – dokumetasjonsrapport, Notater 2003/51, Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Wiik, K.Aa. (2004): Familiebestemt eller individualisert samlivsattferd? Forløpsanalyse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og tidspunkt for første samlivsetablering, masteroppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Wolfinger, N.H. (1999): Trends in the intergenerational transmission of divorce, *Demography*, 36(3):415–420.

Noter

- 1) Kohortene født fra sist på 1930-tallet til tidlig 50-tall, kom tidligere ut i arbeidslivet, giftet seg tidligere, og bodde oftere i foreldrehjemmet frem til giftermålet.
- 2) Andelen som svarte «Vet ikke» var for vårt underutvalg 25 prosent for giftermålsintensjoner og 12,5 prosent for fruktbarhetsintensjoner.
- 3) Denne hypotesen vil bli testet ut i et senere prosjekt. I dette prosjektet vil preferansene fra 2003 bli sammenholdt med de påfølgende årenes giftermålsattferd slik det fremkommer i registerdata.
- 4) Det er ulike oppfatninger om fra hvilken alder fekunditeten svekkes merkbart, og hvor raskt det går. Det synes imidlertid å være enighet om at fekunditet går ned fra 30-års alder, men at den store endringen først skjer når kvinner nærmer seg 40 år.